

TÜRKİYE ARAŞTIRMALARI
LİTERATÜR
DERGİSİ

Türkiye'de İslami İlimler:
Tefsir ve Kur'an İlimleri II

ISSN 1303-9369

TÜRKİYE ARAŞTIRMALARI
LİTERATÜR
DERGİSİ

Cilt: 10 • Sayı: 19-20 • 2012 • Yılda iki defa yayınlanır

Sahibi Bilim ve Sanat Vakfı **Yazı İşleri Müdürü** Salih Pulcu **Editör** Yunus Uğur **ISSN** 1303-9369

Yayın Kurulu

Şevket K. Akar, Yusuf Ziya Altıntaş, Nurullah Ardiç, Serhat Aslaner, Yücel Bulut, Ebubekir Ceylan, Coşkun Çakır,
F. Samime İnceoğlu, Abdulhamit Kırmızı, Mustafa Özel, Yunus Uğur, Ali Adem Yörük

Danışma Kurulu

Engin Deniz Akarlı, <i>İstanbul Şehir Üniversitesi</i>	Mustafa Kara, <i>Uludağ Üniversitesi</i>
Gökhan Çetinsaya, <i>T. C. Başbakanlık</i>	Kemal Karpat, <i>Wisconsin Üniversitesi, ABD</i>
Mehmet Genç, <i>İstanbul Şehir Üniversitesi</i>	Sabri Orman, <i>T. C. Merkez Bankası</i>
Tevfik Güran, <i>İstanbul Üniversitesi</i>	Ali Birinci, <i>Polis Akademisi</i>
Mehmet İpşirli, <i>Medipol Üniversitesi</i>	İhsan Fazlıoğlu, <i>İstanbul Medeniyet Üniversitesi</i>
Cemal Kafadar, <i>Harvard Üniversitesi, ABD</i>	

Türkçe Redaksiyon Bekir Karakoç, Ahmet Özer

İngilizce Redaksiyon Aye Başaran

Adres Vefa Cad. No. 48 34134 Vefa İstanbul **Tel** 0212. 528 22 22 **pbx** **Faks** 0212. 513 32 20

e-mail talid@bisav.org.tr **internet** www.talid.org

Basım Yılı 2015

Grafik Tasarım: Salih Pulcu **Tasarım Uygulama:** Nisanur Karakuş, Zeyd Karaaslan

Baskı-Cilt Şenyıldız Matbaacılık Gümüşsuyu Cad. Işık Sanayi Sitesi No: 19c Blok 102 Topkapı/İstanbul

Sertifika No: 11964 **Tel:** 0212 483 47 91

Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi uluslararası hakemli bir dergidir. MLA International Bibliography, Index Islamicus, EBSCO Publishing, Turkologischer Anzeiger ve ASOS Index gibi indekslerde taranmaktadır.

Dergiye gönderilen yazılar hakemler tarafından değerlendirilir. Dergide yer alan yazılardan yazarları sorumludur. Dergiye gönderilen yazılar yayınlansın veya yayınlansın iade edilmez.

@ Yayınlanan çalışmaların bütün hakları *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*'ne aittir. Kaynak gösterilerek alıntılanabilir.

Türkiye’de İslami İlimler: Tefsir ve Kur’an İlimleri II

SAYISI

Sunuş 5-8

Cumhuriyet Dönemi Telif Tefsirler 9-59

Mustafa ÖZTÜRK

*Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemi Telif ve Tercüme
Tefsir Tarihi Eserleri - Tefsir Tarihi Yazımının Problemleri* 61-108

Mustafa KARAGÖZ

Osmanlı’dan Günümüze Kur’an İlimleri / Tefsir Usûlü Çalışmaları 109-163

Mehmet Emin MAŞALI

Cumhuriyet Dönemi Tefsir Çevirileri 165-229

Hidayet AYDAR

Türkçedeki Kur’an Meâllerinin Tarihi ve Kronolojik Bibliyografyası 231-301

Muhammet ABAY

Kur’an Araştırmalarına Batılı Yaklaşımlar ve Türkiye’ye Etkileri 303-326

Necmettin GÖKKIR

*Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır’ın Tefsiri
ve Hakkında Yapılmış Çalışmalar Bibliyografyası* 327-362

İshak ÖZGEL

*2003'e Kadarki Bir Asırlık Dönemde Neşredilen
Tefsir Makaleleri Hakkında Genel Bir Değerlendirme 363-387*
Murat SÜLÜN

Kur'an ve Tefsire Dair Başvuru Kaynakları 389-435
Muhammet ABAY

*Kur'an / Tefsir Hakkında İlmi Toplantılar ve Tefsir Akademisyenleri Zümre Toplantıları
-Tarihsel Gelişim ve Muhteva Tahlili- 437-456*
İsmail ÇALIŞKAN

Cumhuriyetin İlanından Günümüze Kur'an Tercümelere Üzerine 457-481
Sema ÜSTÜN

İlmiye ve Ulemâ Üzerine Literatür Değerlendirmesi 483-517
Zeynep ALTUNTAŞ

*EK: Ulusal ve Uluslararası Dergilerde Türkiye Araştırmaları
Ocak 2012 - Aralık 2012 519-595*

Sunuş

Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi (TALİD) olarak *Türkiye’de İslami İlimler* üst başlığıyla bu geniş alan üzerine yapılan çalışmaların hâsılasını ortaya koymayı hedefleyen bir serinin ilk adımını atmış, iki cilt olarak planlanan *Tefsir ve Kur’an İlimleri*’nin ilk cildini yayınlamıştık. Şimdi ise ikinci cildini *Tefsir ve Kur’an İlimleri II* alt başlığı ile yayınlıyoruz. Serinin devamını, hâlihazırda çalışmaları sürdürülen ve yine *Türkiye’de İslami İlimler* üst başlığıyla yayınlanacak olan *Fıkıh, Kelam, Hadis* ve *Tasavvuf* başlıklı sayılar oluştu-
racak. Bu seride Osmanlı ve Cumhuriyet dönemi Türkiye’inde yapılan İslami İlimler çalışmalarının bir envanterinin çıkarılması, bu alanı genel olarak tanımlayabilmek için mevcut çalışmaların değerlendirmesi, henüz araştırmacıların yeteri kadar ilgisini çekmemiş kaynak ve temaların gündeme getirilmesi ve bu alana katkıda bulunmuş belli başlı kurumsal ve kişisel gayretlerin ortaya konulması amaçlanmaktadır.

Tefsir ve Kur’an İlimleri başlığıyla iki cilt hâlinde hazırlanan bu sayının cilt dağılımında mümkün mertebe kronolojik ayırım göz önünde tutuldu. Osmanlı dönemi (özellikle klasik dönem) literatürü ile ilgili yazılara ilk ciltte; Cumhuriyet dönemi literatürü hakkında olanlara ikinci ciltte yer verildi. Hem Osmanlı hem de Cumhuriyet dönemi literatürünü birlikte ele alan bazı yazılar ise hem kronolojik yoğunluğuna, hem de hacmine dikkat edilerek ciltlere dağıtıldı.

Elinizdeki *Tefsir ve Kur’an İlimleri II* sayısının ilk yazısını “Cumhuriyet Dönemi Telif Tefsirler” başlığıyla Mustafa Öztürk kaleme aldı. Cumhuriyet dönemi telif tefsir literatürünü, mushaf/nüzul tertibine göre ve konulu tefsir tarzında telif edilmiş tefsirler olarak farklı başlıklar altında ele alan Öztürk, ayrıca Cumhuriyet dönemi tefsir literatürünün genel tasnif ve muhteva tahlilini geleneksel, bilimsel/ilmî, tasavvufî/işârî, sosyolojik/içtimai ve eklektik yönelimler başlıkları altında inceledi. Sayının “Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemi Telif ve Tercüme Tefsir Tarihi Eserleri/Tefsir Tarihi Yazımının Problemleri” başlıklı ikinci yazısında Mustafa Karagöz, tefsir tarihi alanında yapılan faali-

yetlerin tahlil edici ve eleştirel bir bakış açısıyla değerlendirilmesi ihtiyacından yola çıkarak, öncelikle Osmanlı ve Cumhuriyet dönemi telif ve tercüme tefsir tarihi eserleri hakkında bilgi verirken, ardından tefsir tarihi yazımının sorunları üzerinde değerlendirmelerde bulundu. Mehmet Emin Maşalı “Osmanlı’dan Günümüze Kur’an İlimleri/Tefsir Usûlü Çalışmaları” başlıklı makalesinde bir taraftan Osmanlı döneminden günümüze kadar kaleme alınmış, Kur’an’a dair temel bilgileri ihtiva eden pek çok eseri tanıtarak, bu eserlerin özgün yönleri ile alana katkılarını inceleyip tasnife tabi tuttu, diğer taraftan ise değerlendirmelerinde hem bu eserlerden hangi yönler itibariyle istifade edilebileceğini hem de alanla ilgili eksiklikleri ve ihtiyaçları gözler önüne serdi. Cumhuriyet döneminde Türkçeye çevrilmiş tercüme tefsirler üzerine kaleme aldığı “Cumhuriyet Dönemi Tefsir Çevirileri” başlıklı yazısında Hidayet Aydar, ilk tercüme tefsir olan Seyyid Kutub’un *Fî zilâli’l-Kur’ân*’ı başta olmak üzere toplamda tespit ettiği 52 tercüme tefsiri tanıtırken, bu eserleri sayısal anlamda yine Cumhuriyet döneminde yazılmış telif tefsirler ve Osmanlılar döneminde yapılmış tercüme tefsirlerle mukayese etti. Aydar ayrıca makalesinde eserleri, dillerine, mezhebî yaklaşımlarına, basım tarihlerine ve bölgelerine olmak üzere pek çok açıdan inceledi. “Türkçedeki Kur’an Meâllerinin Tarihi ve Kronolojik Bibliyografyası” başlıklı makalesinde Muhammet Abay, hem geçmiş bilgileri yeniden değerlendirmek ve yeni bilgileri buna eklemek suretiyle Anadolu Türkçesiyle yapılan Kur’an tercümelerinin tarihçesini ana hatlarıyla ortaya koydu, hem de makalesinin sonunda bu konuyla ilgili dikkate değer bir araştırmanın mahsulü olması yanında, mevcutlar içinde en kapsamlı ve güncel olma vasfına sahip bir bibliyografya sundu. Necmettin Gökkır, “Kur’an Araştırmalarına Batılı Yaklaşımlar ve Türkiye’ye Etkileri” başlığını taşıyan makalesinde, Tanzimatla başlayan Batıya yönelik düşüncesinin nihayet Kur’an araştırmalarında da artık belirgin bir şekilde görülmesi ve özellikle de 1980 sonrası tefsir literatüründe oldukça yaygın olduğundan hareketle, bu dönemde araştırmalarında Batı yöntemlerini kullanan Fazlur Rahman, Ebû Zeyd, Toshihiko Izutsu ve Hasan Hanefi gibi isimleri ve onların Türkçeye tercüme edilen eserlerini ele aldı. Gökkır ayrıca bu ilim adamlarının metot ve teorilerinin ülkemizde uygulanışını ve bunların Türkiye’deki Tefsir çalışmalarına katkılarını değerlendirdi. İshak Özgel, Cumhuriyet döneminde İslamî ilimler sahasında Türkçe telif edilen ilk eserlerden olup, farklı alanlarda istifade edilebilecek çeşitliliğe ve derinliğe sahip olan Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır’ın *Hak Dini Kur’an Dili* adlı eserini tanıtan bir yazı kaleme aldı. Özgel ayrıca makalesine bu eser ile müellifini konu edinen çalışmalara dair, değerlendirmeler de içeren bir bibliyografya ekledi. XX. yüzyılın başlarından XXI. yüzyıl başına kadarki yaklaşık bir asırlık dönemde Türkiye’de neşredilen Tefsir makalelerini elen alan yazısında Murat Sülün, bu makalelerin hangi periyodiklerde, ne sıklıkta yer aldığına ve kimlerin imzasını

taşıdığına dair kısaca bilgiler vererek değerlendirmelerde bulunurken, bundan sonra hangi konulara yönelmek gerektiği hususunda teklifler sundu. Muhammet Abay, hâlihazırda genel bir değerlendirme ve bibliyografyası mevcut olmamasından hareketle Kur'an ve Tefsire dair başvuru çalışmalarını konu edinen bu sayıdaki ikinci yazısında, ilgili çalışmaları bibliyografyalar, kataloglar, biyografyalar, fihristler, sözlükler, ansiklopediler, atlaslar ve elektronik kütüphaneler şeklinde ele alarak bu alanlara dair aktardığı bilgilerin ardından, ilgili literatürü dikkat çeken yönleriyle tanıtmakta, bu alanda yapılması gerekenler hakkında öneriler sunmakta ve nihayet konuyla ilgili bibliyografya vermektedir. Türkiye'de gerçekleştirilen Kur'an ve Tefsir ile ilgili ilmi faaliyetlerin genel bir dökümünü ve değerlendirmesini yapan bir yazı İsmail Çalışkan tarafından kaleme alındı. Yazıda önce sempozyum, kongre, panel, konferans, açık oturum, seminer, çalıştay, forum vs. gibi ilmi toplantılar, ardından da son yıllarda devam eden Tefsir Anabilim Dalı zümre toplantıları, tarihi gelişim ve muhtevaları bakımından değerlendirilirken, bu alanda önemli kesit ya da dönüm noktası sayılabilecek hususlara işaret edildi. Cumhuriyetin ilanından günümüze Kur'an tercümelerini konu edinen literatür tarama çalışmasında Sema Üstün, yeniden çeviriler, tıpkıbasımlar, gözden geçirilmiş nüshaların dahil olduğu Cumhuriyet döneminde üretilen 500'ü aşkın Türkçe Kur'an tercümesi üzerine yazılmış eserleri, aktarım pratiklerinden, metodolojik yaklaşımlara, eser analizlerinden tercüman profillerine değin çeşitli açılardan ele alarak tanıttı.

Sayının son yazısı dosya konusu dışında bir literatür değerlendirmesi olup, Zeynep Altuntaş tarafından kaleme alındı. "İlmiye ve Ulemâ Üzerine Literatür Değerlendirmesi" başlıklı yazısında Altuntaş, öncelikle ulemânın modernleşme karşısındaki tutumunu gösteren kitap ve makaleleri, ardından ulemânın sosyal kökenleri ve konumları yani prosopografik yöntemin kullanıldığı eserleri, daha sonra ilmiye teşkilatı hakkında yazılan çalışmaları ve son olarak Sultan Abdülmecid dönemine dair -ilmiye ve ulemâ hakkında bilgilerin yer aldığı- kaynakları inceledi. Web sitemizde ilan edildiği üzere bundan sonra her sayıda dosya konusu ile birlikte diğer konularla ilgili yazılara da yer verileceğinden literatür değerlendirmeleri, kişi-eser-çeviri merkezli tanıtım-eleştiri yazıları, vefeyat, akademik etkinlik tanıtım yazıları türünden çalışmalarınızı dergimize gönderebilirsiniz.

Derginin son kısmında ise Türkiye araştırmaları üzerine 2012 yılında yayınlanan dergi ve makaleleri toplu halde görebileceğiniz bir ek bulacaksınız.

Türkiye'de İslami İlimler: Tefsir ve Kur'an İlimleri I-II sayılarında çeşitli nedenlerden ötürü yer verilemeyen, bununla beraber Türkiye'de Tefsir ve Kur'an İlimleri literatürü çerçevesinde zikredilmesi gereken bazı alanlar ve türler de bulunmaktadır. Sayının planlama aşamasında gündeme alınmış

olmakla birlikte uygun yazıların temin edilemediği bu türden başlıklar arasında Osmanlı öncesi Türkçe Kur'an tercümeleleri literatürü, Osmanlı dönemi tecvit ve kıraat literatürü yanında sûre tefsirleri ile tefsir risâleleri, Osmanlı'da tefsirin eğitim ve kurumsal boyutuna dair literatür, Cumhuriyet döneminde konulu tefsir literatürü yanında sadeleştirme ürünü meâl ve tefsirlerin sorunları ile oryantalist birikimin Türkiye'ye yansımalarına dair literatür gibi bazıları sayılabilir.

Bu sayının çıkmasını sağlayan yazarlara, hakemlere, ajans görevlilerine, yayın ve danışma kuruluna teşekkürlerimizi sunuyoruz. Tefsir sayılarının hazırlanmasında başından sonuna gösterdiği gayretten ötürü sayı editörü Doç. Dr. M. Suat Mertoğlu'na bilhassa teşekkür ederiz.

Türkiye'de İslami İlimler serisinin *Fıkıh, Kelam, Hadis* ve *Tasavvuf* sayılarında görüşmek üzere...

Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi